

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จำเป็นที่สุดในการพัฒนาบุคคลและสังคม ฉะนั้นผู้เรียนทุกคนควรต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกันทั่วประเทศ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จึงกำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในและภายนอกสถานศึกษาขึ้น โดยการประกันคุณภาพภายนอกนั้นจะต้องผ่านการประเมินคุณภาพภายนอกซึ่งเป็นการประเมินการจัดการศึกษา เพื่อตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาโดยหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกสถานศึกษา เพื่อมุ่งให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการที่สถานศึกษามีระบบการประกันคุณภาพภายใน โดยมีจุดประสงค์เพื่อวางแผน พัฒนา ปรับปรุงคุณภาพสถานศึกษาของตนเอง หลังจากนั้นจึงเปิดให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา หรือ สมศ. ซึ่งมีฐานะเป็นองค์การมหาชน ทำการประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษาทุกแห่งภายในประเทศอย่างน้อยหนึ่งครั้งใน 5 ปี ดำเนินการโดยพิจารณาและตรวจสอบจากผลการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษา ฉะนั้นการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอกจึงควรสอดคล้องกัน และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพราะต่างก็มุ่งสู่มาตรฐานหรือคุณภาพที่คาดหวังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินรอบแรกได้สิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2548 ปัจจุบันใน พ.ศ. 2550 กำลังอยู่ในช่วงของการประเมินรอบที่ 2 ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2553

การประเมินคุณภาพการศึกษาในต่างประเทศ เช่นในประเทศอังกฤษ และนิวซีแลนด์ นั้นมีระบบประกันคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาที่เป็นระบบสมบูรณ์ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์การประเมินมีคุณภาพในระดับสูง และมีการประเมินหน่วยประเมินอย่างเป็นระบบและเป็นทางการ ในประเทศอังกฤษมีหน่วยประเมินที่รับงานประเมินในรูปบริษัทเช่นเดียวกับหน่วยประเมินในประเทศไทย ส่วนประเทศอื่นๆ เช่น นิวซีแลนด์ เขตการปกครองพิเศษฮ่องกง และสิงคโปร์นั้นถึงแม้ว่าหน่วยประเมินภายนอกจะอยู่ในสังกัดของระบบราชการ แต่ก็มี การประเมิน การปฏิบัติงานและรับรองการประเมินคล้ายคลึงกับบริษัทประเมิน รวมถึงมีการประเมินหน่วย

ประเมินด้วยมาตรฐานและตัวบ่งชี้ในระดับต่างๆ กัน กล่าวคือ ในประเทศสิงคโปร์จะใช้ระบบรางวัลคุณภาพสากล ประเทศอังกฤษใช้ระบบการประเมินหน่วยประเมินแบบ ISO ส่วนในประเทศนิวซีแลนด์ และเขตการปกครองพิเศษฮ่องกง จะใช้แบบการสร้างมาตรฐานและตัวบ่งชี้เพื่อประกันคุณภาพหน่วยประเมินให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ

การประเมินคุณภาพภายนอกของประเทศอังกฤษนั้นเกิดขึ้นจากสภาวะสิ่งแวดล้อมและความต้องการของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปการศึกษา ในปี พ.ศ. 2535 จึงได้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาของประเทศอังกฤษขึ้น เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยกำหนดให้โรงเรียนที่ได้รับหลักฐานการประเมินและการจัดทำรายงาน รวมถึงคำร้องเรียนและการจัดการคำร้องเรียน และมาตรฐานการประกันคุณภาพ ส่วนที่สอง คือ การบริหารจัดการทรัพยากรของหน่วยประเมิน ประกอบด้วย แผนการจัดการบุคลากรที่อายุจะเกินเกณฑ์และจะต้องออกจากตำแหน่ง แผนการจัดการงบประมาณ รวมถึงแผนการจัดการแก้ปัญหาการประเมินในรายวิชาที่ขาดแคลนผู้ประเมิน และแผนการพัฒนาและฝึกอบรมผู้ประเมินในสังกัด หลังจากนั้นสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (Office for Standards in Education) หรือ Ofsted จะประกาศรายชื่อ หน่วยประเมินและโรงเรียนที่จะรับการประเมินล่วงหน้าเป็นเวลา 2 ปี

การประเมินคุณภาพภายนอกในประเทศนิวซีแลนด์ เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2531 หลังจากที่มีการเริ่มปฏิรูปการศึกษาด้วยการออกกฎหมายต่างๆ เช่น การกระจายอำนาจ การปรับปรุงการเรียนการสอน รวมถึงระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เป็นต้น โดยในส่วนของ การประกันคุณภาพการศึกษานั้นได้มีการวางระบบงานโดยแบ่งภารกิจแยกออกจากกัน โดยให้การประกันคุณภาพการศึกษาภายในและการประเมินคุณภาพภายนอกเป็นความรับผิดชอบของต่างกระทรวงกัน แต่ทั้งสองกระทรวงจะประสานงานกันอย่างใกล้ชิดและมีหน้าที่รายงานตรงต่อรัฐสภา ส่วนองค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ สำนักงานประเมินคุณภาพการศึกษา (Education Review Office) หรือ ERO ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้สำนักงานนี้เป็นองค์กรที่มีฐานะเทียบเท่ากับกรมสังกัดอยู่ในกระทรวงที่ดูแล การประเมินแยกต่างหากจากกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนบทบาทและหน้าที่ของ ERO นั้นจะเป็นทั้งหน่วยบริการกลางและเป็นหน่วยประเมินในเวลาเดียวกัน ทำหน้าที่ประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งหมด และดำเนินงานในด้านต่างๆ ดังนี้ ประเมินคุณภาพของโรงเรียนที่สอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากนั้นรายงานผลการประเมินต่อกระทรวงต้นสังกัด กระทรวงศึกษาธิการหรือหน่วยงานอื่นที่จำเป็นต้องใช้ข้อมูลในการวางแผน

หรือวางนโยบายด้านการศึกษา และความจำเป็นต่อชุมชน รวมถึงการจัดหา ฝึกอบรม และพัฒนา ผู้ประเมินภายนอก

ผู้ประเมินภายนอกของนิวซีแลนด์นั้นส่วนใหญ่จะเป็นบุคลากรของ ERO จึงมีฐานะ เป็นพนักงานของรัฐ แต่ในการประเมินบางครั้งจะมีการเชิญผู้บริหารระดับสูงของโรงเรียนที่ได้รับการ พิจารณาแล้วว่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมเข้าร่วมในการปฏิบัติงาน ด้านคุณสมบัติของผู้ที่จะ สมัครเข้าทำงานในหน้าที่ผู้ประเมินนั้นทาง ERO ได้มีการกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นไว้หลาย ประการ เช่น จะต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องหลักสูตรและการจัดการสอนที่มีประสิทธิภาพ การ ประเมินคุณภาพการศึกษา ความต้องการและความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษาของชนเผ่าต่างๆ รวมถึงการใช้เครื่องมือสารสนเทศอันทันสมัย และต้องมีความชำนาญและประสบการณ์จากการ เป็นผู้บริหารระดับกลางหรือระดับสูง มีความสามารถในการเชิงวิเคราะห์ มีสามัญสำนึก สามารถใช้ วิเคราะห์ในการตัดสินใจ และมีความเป็นกัลยาณมิตรสูง การประเมินคุณภาพภายนอกของ ERO นั้นจะต้องให้มีความสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐบาล ซึ่งผู้ประเมินจะมีคู่มือการประเมินและตัวบ่งชี้ ที่สร้างขึ้นจากนโยบายและจุดเน้นของรัฐบาลและจากผลงานวิจัยต่างๆ โดยมีขอบข่ายการประเมิน ใน 4 ด้านหลัก คือ ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความตั้งใจของผู้เรียน รวมถึงความรู้ ทักษะและ ค่านิยมที่โรงเรียนสร้างขึ้นในตัวนักเรียน และการบริหารจัดการของโรงเรียน

การพัฒนาหน่วยประเมินของต่างประเทศนั้นมีการปฏิบัติในหลายลักษณะ เช่น ใน ประเทศอังกฤษนั้น Ofsted จะควบคุมดูแลให้หน่วยประเมินปฏิบัติหน้าที่ให้มีคุณภาพ โดยการ พิจารณาจากคุณภาพของรายการการประเมินคุณภาพภายนอก และคำร้องเรียนจากโรงเรียนที่ได้รับการ ประเมินคุณภาพภายนอกจากหน่วยประเมิน ส่วนหน่วยประเมินเองก็จะต้องมีกระบวนการ ประกันคุณภาพของตนเองด้วย ซึ่งจะส่งผลให้หน่วยประเมินต้องมีการตรวจสอบการทำงานของ คณะผู้ประเมินเป็นของตนเอง และจะต้องมีระบบการรับข้อมูลย้อนกลับจากโรงเรียน นอกจากนั้น ยังเปิดโอกาสให้หน่วยประเมินเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดโครงการฝึกอบรมให้แก่ ผู้ประเมินของ Ofsted ด้วย ดังนั้นการพัฒนาหน่วยประเมินจึงเป็นเสมือนกับพัฒนาผู้ประเมินไป ด้วยในเวลาเดียวกัน เพราะผู้ประเมินจะมีแรงจูงใจในการทำงานให้มีคุณภาพเนื่องจากการเลื่อน ระดับหรือตำแหน่งงานให้สูงขึ้น เช่น เลื่อนจากผู้ประเมินเป็นหัวหน้าผู้ประเมินเป็นต้น ส่วนใน ประเทศนิวซีแลนด์นั้น การพัฒนาหน่วยประเมินและการพัฒนาผู้ประเมินทาง ERO ได้ดำเนินการ โดยวิธีการต่างๆ ในฐานะที่เป็นองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่ประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา เพื่อ เป็นหลักประกันว่าหน่วยงานมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะทำหน้าที่และยังต้องมีการกระบวนการที่ดีที่จะ ดำรงรักษาภาพความสามารถได้ ผ่านทางนโยบายและการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว รวมถึงการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรเสนอต่อรัฐสภาทุกปี มีการประกันคุณภาพและมาตรฐาน

คุณภาพการทำงานทุกกิจกรรม ตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานขององค์กร การตรวจสอบภายใน และการควบคุมคุณภาพขององค์กร นอกจากนั้น ERO ยังได้จัดให้มีกระบวนการในการพัฒนาผู้ประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การฝึกอบรมก่อนการปฏิบัติหน้าที่ การฝึกงานร่วมกับผู้ประเมินที่มีผู้ชำนาญการร่วมอยู่ด้วย รวมถึงการส่งไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการประเมินอย่างต่อเนื่อง

สำหรับประเทศไทยยังไม่มี การประเมินหน่วยประเมินอย่างเป็นทางการ แต่มีการพัฒนาหน่วยประเมินโดยกำหนดจำนวนผู้ประเมินขั้นต่ำเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่หน่วยประเมินในระดับหนึ่ง (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2548) เนื่องจากการประกันคุณภาพเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย จึงทำให้มีลักษณะของการประเมินเพื่อให้ได้ชื่อว่ามี การประเมินไม่ใช่การประเมินเพื่อการพัฒนา รวมถึงคุณภาพและมาตรฐานของแต่ละหน่วยประเมินนั้นยังแตกต่างกันมาก ส่วนผู้ประเมินนั้นเริ่มพัฒนาโดยการฝึกอบรมก่อนออกเป็นผู้ประเมิน ในระหว่างการทำงานหน่วยประเมินจะจัดฝึกอบรมหรือส่งไปอบรมตามความพร้อมของหน่วย และทาง สมศ. จะจัดฝึกอบรมเป็นระยะในเรื่องที่จำเป็นต่อการประเมินโรงเรียน ซึ่งจากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานในรอบแรกนั้น ส่วนใหญ่ยังไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษา เนื่องจากกระบวนการการประเมินภายนอกดังกล่าว รวมทั้งในส่วนของผู้ประเมินภายนอกที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ทั้งในเรื่องความรู้ ความสามารถ และจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้ประเมินภายนอกที่เข้าไปตรวจเยี่ยมสถานศึกษา โดยเฉพาะการตอบข้อซักถาม และการให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงตนเองของสถานศึกษายังทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร ข้อมูลของ สมศ. ณ วันที่ 5 กรกฎาคม 2547 พบว่า มีผู้ประเมินประเภทนิติบุคคลทั้งสิ้น 1,648 คน จากหน่วยประเมินภายนอก 125 หน่วยประเมิน (อ้างถึงใน ทองอยู่ แก้วไพฑูริ และคณะ, 2548) และปรากฏว่าหน่วยประเมินภายนอกที่มีผู้ประเมินซึ่งผ่านการประเมินน้อยมาก ซึ่งจะมีผลกระทบไปสู่ปัญหาการบริหารรายได้ของหน่วยประเมิน และหากมองในแง่การบริหารจัดการแล้วหน่วยประเมินภายนอกดังกล่าวนี้ ไม่น่าจะมีศักยภาพเพียงพอในการทำหน้าที่ประเมินคุณภาพภายนอกแต่ละครั้งได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรายงานผลการประเมิน ในส่วนของผู้ประเมินภายนอก ถึงแม้จะเป็นผู้ที่ผ่านการอบรมการประเมินภายนอกมาแล้ว และมีคุณสมบัติเบื้องต้นตามที่ สมศ. กำหนดแล้ว ส่วนใหญ่ก็ยังไม่สามารถประเมินได้ถูกต้อง เช่น ทำบันทึกภาคสนาม และทำรายงานอย่างมีคุณภาพตามเกณฑ์ของ สมศ. ได้ เพราะผลการประเมินในแต่ละมาตรฐาน รวมถึงข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามทั้งการประเมินอิงเกณฑ์ และอิงสถานศึกษานั้นต้องมีที่มาของผลการประเมิน/หลักฐานที่ชัดเจน เป็นเหตุเป็นผล และเป็นรูปธรรมที่สามารถนำมาอ้างอิงได้

การประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่ 2 ที่กำลังดำเนินการอยู่ขณะนี้ถือว่ามีความเข้มข้นและมีมาตรฐานมากขึ้นกว่าการประเมินรอบแรกที่ผ่านมาในหลาย ๆ ด้าน ทั้งหน่วยประเมิน ผู้ประเมินภายนอก ตลอดจนตัวชี้วัดคุณภาพของสถานศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยประเมินที่รับผิดชอบในการจัดการประเมินคุณภาพสถานศึกษานั้น นับเป็นองค์กรที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ปัจจุบันหน่วยประเมินโดยการทำงานของผู้ประเมินภายนอกซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ สมศ. ยังมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานทั้งด้านคุณภาพหน่วยประเมิน ด้านคุณภาพ ผู้ประเมิน และ ด้านแผนการดำเนินงานอยู่หลายประการ หากสามารถแก้ไขปัญหาและเสนอแนะแนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหน่วยประเมินดังกล่าวได้ ย่อมจะส่งผลให้การดำเนินการจัดประเมินคุณภาพสถานศึกษาของประเทศไทยประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายดังนั้นหน่วยประเมินภายนอกจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาการจัดการหน่วยประเมินให้มีคุณภาพ มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้าเพื่อพัฒนาผู้ประเมินที่อยู่ในสังกัดให้มีคุณภาพตามเกณฑ์ของ สมศ. โดยเร็ว เพราะหากปล่อยให้เป็นปัญหาต่อไปจะเป็นการลดความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือของหน่วยประเมินภายนอก ซึ่งจะส่งผลกระทบเชิงลบต่อระบบการประกันคุณภาพ การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการหน่วยประเมินจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยประเมินแต่ละแห่งที่จะได้แนวทาง การจัดการเพื่อทำให้หน่วยประเมินทำหน้าที่ได้ถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างหน่วยประเมินขนาดเล็ก กลาง และใหญ่

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเพื่อทราบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานหน่วยประเมินภายนอกระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ไขและพัฒนาหน่วยประเมินให้มีความก้าวหน้า สามารถทำหน้าที่ประเมินคุณภาพสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

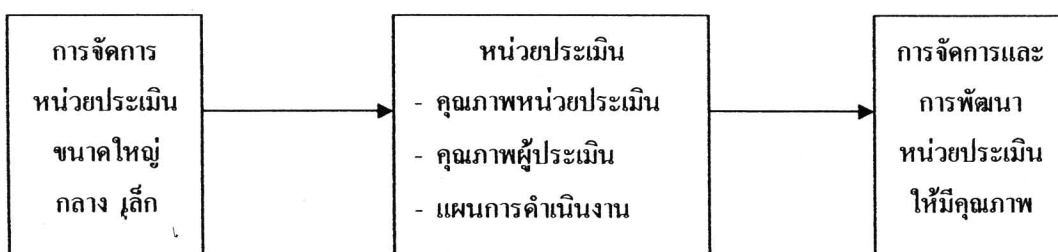
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1.2.1 ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการของหน่วยประเมินภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 1.2.2 ศึกษาข้อเสนอในการพัฒนาหน่วยประเมินภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในขอบเขต ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่จะศึกษาเป็นการศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของหน่วยประเมิน ภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลใน 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านคุณภาพหน่วยประเมิน 2) ด้านคุณภาพผู้ประเมิน และ 3) ด้านแผนการดำเนินงาน

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะผู้บริหาร และผู้ประเมินในหน่วยประเมิน ภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ได้รับงานการประเมินจาก สมศ. ในรอบที่ 2 ระหว่างปี การศึกษา พ.ศ. 2549 – 2553 ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมถึงผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มี ประสบการณ์ด้านการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยคาดว่าจะได้ประโยชน์ ดังนี้

1.5.1 ได้ข้อมูลที่ต้องการในการวางแผนการพัฒนาหน่วยประเมิน ให้มีคุณภาพในการประเมิน คุณภาพภายนอกสถานศึกษา สอดคล้องกับความต้องการของ สมศ. และโรงเรียน

1.5.2 ได้ทราบจุดเด่น จุดด้อย จุดที่ควรพัฒนาสำหรับปรับปรุงและพัฒนาตนเอง

1.5.3 ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหน่วยประเมินภายนอก สถานศึกษา และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.6 นิยามศัพท์

การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหลักการ และแนวการจัดการศึกษาตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 โดยมีการเน้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ เป็นคนดี มีความสามารถ (คนเก่ง) และมีความสุข มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีการบริหารจัดการ รวมทั้งการทำงานที่เน้นคุณภาพ เป็นการทำงานที่เป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้

หน่วยประเมินภายนอก หมายถึง หน่วยงานที่เป็นนิติบุคคลหรือบุคคลที่รวมตัวกันเป็นคณะบุคคล ที่ได้ขึ้นทะเบียนและได้รับการรับรองจาก สมศ. ให้ทำการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งในงานวิจัยนี้ครอบคลุมหน่วยประเมินภายนอกประเภทนิติบุคคล ในกรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดสมุทรสาครเท่านั้น

การจัดการหน่วยประเมินภายนอก หมายถึง การบริหารหน่วยประเมินการศึกษา เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ เป็นขั้นเป็นตอนที่ชัดเจน เกิดประสิทธิภาพตรงตามจุดประสงค์ที่วางเอาไว้ ในที่นี้หมายถึงการจัดการหน่วยประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ด้านคุณภาพหน่วยประเมิน หมายถึง การดำเนินการพัฒนาหน่วยประเมินภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น การจัดการระบบบริหาร การแสดงหลักฐานแสดงความมั่นคงของหน่วยประเมิน การพัฒนาผู้ประเมิน ตลอดจนการปฏิบัติตามสัญญา และคุณภาพของรายงาน เป็นต้น เพื่อให้ตรงตามความมุ่งหมายของระบบการประเมินคุณภาพตามเกณฑ์ของ สมศ.

ด้านคุณภาพผู้ประเมิน หมายถึง การพัฒนาคุณสมบัติด้านต่างๆ ของผู้ประเมิน ทั้งด้านความพร้อม ความรู้ ความสามารถ หรือประสบการณ์ของผู้ประเมินในทีมประเมิน รวมถึงผลการปฏิบัติงานของผู้ประเมินที่เสนอแต่ละคนเพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานของ สมศ.

ด้านแผนการดำเนินงาน หมายถึง กระบวนการจัดทำแผนการประเมินสถานศึกษาของหน่วยประเมินภายนอก ทั้งก่อนการตรวจเยี่ยม ระหว่างการตรวจเยี่ยม และหลังการตรวจเยี่ยม รวมทั้งแผนสำรองในการแก้ไขปัญหาการประเมิน โดยในแต่ละขั้นตอนมีการระบุเทคนิค กลยุทธ์ และวิธีการดำเนินการ รวมทั้งเครื่องมือในการดำเนินการประเมินอย่างชัดเจนตามเกณฑ์ของ สมศ.

หน่วยประเมินที่เป็นบริษัท หมายถึง หน่วยงานที่เป็นนิติบุคคลซึ่งได้ขึ้นทะเบียนและได้รับการรับรองจาก สมศ. ให้ทำการประเมินคุณภาพภายนอกในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ซึ่งในงานวิจัยนี้ครอบคลุมหน่วยประเมินภายนอกประเภทนิติบุคคลเท่านั้น

หน่วยประเมินที่เป็นกลุ่มบุคคล หมายถึง บุคคลที่รวมตัวกันเป็นคณะบุคคลซึ่งได้ขึ้นทะเบียนและได้รับการรับรองจาก สมศ. ให้ทำการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งในงานวิจัยนี้ครอบคลุมหน่วยประเมินภายนอกประเภทนิติบุคคลเท่านั้น

หน่วยประเมินขนาดใหญ่ หมายถึง หน่วยประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีผู้ประเมินภายนอกตั้งแต่ 201 คนขึ้นไป

หน่วยประเมินขนาดกลาง หมายถึง หน่วยประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีผู้ประเมินภายนอกตั้งแต่ 101 คนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 200 คน

หน่วยประเมินขนาดเล็ก หมายถึง หน่วยประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีผู้ประเมินภายนอกตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 100 คน

การประเมินคุณภาพภายนอก หมายถึง การประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา การติดตาม การตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งอาจจะกระทำโดย สมศ. หรือหน่วยประเมินภายนอก เพื่อมุ่งให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษามีคุณภาพดียิ่งขึ้น

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนในระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ปริมณฑล หมายถึง พื้นที่ที่อยู่ติดกับเขตรอบนอกของกรุงเทพมหานคร ในการวิจัยครั้งนี้ปริมณฑลประกอบด้วย จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดสมุทรสาคร

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดการหน่วยประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ผู้ประเมินภายนอก หมายถึง บุคคลหรือหน่วยงานที่ได้รับการรับรองจาก สมศ. ให้ทำการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนและได้รับการรับรองจาก สมศ. ให้ทำการประเมินคุณภาพภายนอก

ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ผู้มีประสบการณ์ด้านการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ทำหน้าที่ตรวจรายงานการประเมินของผู้ประเมินประจำหน่วยประเมินภายนอก ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล